

KONTEKSTDA LUG'ATNI O'RGATISH

Sotvaldiyeva Hilola Musinovna

*Gumanitar yo'nalishlar bo'yicha chet tillari kafedrasini mudiri,
Farg'ona davlat universiteti*

Annotatsiya: O'quvchilarga noma'lum lug'atning ma'nosini u sodir bo'lgan kontekstdan xulosa qilish uchun strategiyalarni taqdim etish, ularni so'zlarning uzun ro'yxatini yodlashga yoki lug'atdan noma'lum so'zlarni qidirishga undash o'rniga, o'qish jarayonini sekin va zerikarli qiladi. Bu, ehtimol, so'z boyligini haqiqiy o'rganishga hissa qo'shmaydi. Honey field o'quvchilarning kontekstdan ma'no chiqarish ko'nikmalarini oshirish bo'yicha ko'plab takliflar beradi, masalan, matndan so'zlar o'chiriladigan yopish yoki bo'shliq mashqlari, kontekstdagi so'zlar mashqlari va kontekstni boyitish mashqlari.

Kalit so'zlar: *lug'at, innovatsiya, metod, xorijiy tillar.*

Ishning maqsadi lug'atni kontekstda o'qitishning ba'zi uslubiy jihatlarni tahlil qilishdir. Chet tillarini o'qitishga katta e'tibor qaratilayotganligi sababli darslarni zamonaviy o'qitish metodlari asosida olib borish zarurati tug'iladi. Men lug'atni kontekstda o'rgatish bilan bog'liq ba'zi masalalarni, tilshunos va metodistlarning ayrim yondashuvlarini ta'kidlamoqchiman.

Palmberg taklif qilganidek, yangi lug'atni o'rgatish yangi narsalarni kontekstda taqdim etishdan boshlanishi kerak, so'ngra o'quvchilarga kontekstdan tashqari so'zlar bilan ishlash imkoniyati berilishi kerak.

Kontekstda lug'atni o'rgatishni tanlashning ko'plab sabablari bo'lsa-da, kontekstning haqiqiy qiymati uning haqiqiylikidadir, uning afzalliklari uch xildir. Monsell ta'kidlaganidek, **birinchi navbatda**, so'zning ma'nosini kontekstda baholash talabalarni taxmin qilish va xulosa chiqarish kabi strategiyalarni ishlab chiqishga majbur qiladi. Bu o'rganishning rivojlanishi bilan juda foydali bo'ladi, chunki ular malakaning o'ziga xos xususiyati bo'lgan o'z-o'ziga ishonish munosabatini uyg'otadi. **Ikkinchidan**, kontekstda yangi lug'at elementlarini muntazam ravishda to'plash, so'zlarning nutqda muloqot qilish uchun ishlatilishini ta'kidlaydi. Nihoyat **uchinchidan**, yuqorida aytib o'tilgan barcha omillar o'quvchining L2 avtonomiyasiga hissa qo'shadi va unga hamroh bo'lgan bilimlarni uzatishni osonlashtiradi, deyish mumkin. Bundan tashqari, ular so'z ma'nosining aqliy taqdimoti turli kontekstlarda ketma-ket uchrashish bilan birga yaxshilanishini ta'kidlaydilar. Shunday qilib, u o'zgartirilishi mumkin, chunki yangi va nozik semantik farqlar qo'shiladi.

Tilning eng muhim mavzulardan biri bo'lib, u qo'llanilayotgan kontekst va maqsadlarni aks ettirishi katta ahamiyatga ega. Nunan aytganidek, til eng yaxshi kontekstda uchrashadigan va o'rganilganligi sababli, bu amaliyotga alohida ta'sir ko'rsatadi. Birinchidan, bu kontekstsiz lug'at ob'ektlari ro'yxatini o'rganish g'oyasiga qarshi chiqadi. Bundan tashqari, sinfda asosiy e'tibor o'quvchilarni yangi so'z birikmalarining ma'nosini ular paydo bo'lgan kontekstdan xulosa qilish va ma'noni aniqlash uchun og'zaki va og'zaki bo'lmagan belgilardan foydalanishga o'rgatish kabi strategiyalarni ishlab chiqishga undash bo'ladi.

Asosan, kontekstda yozma lug'atni o'rgatish bo'yicha Kruzing beshta taklifi mavjud. Prefikslar, qo'shimchalar va ildizlar kabi so'z elementlari: So'zlarning tarkibiy qismlarini, so'z turkumlarini tanib olish katta ahamiyatga ega, chunki bu o'quvchilarga kerak bo'lishi mumkin bo'lgan eng muhim lug'at qobiliyatlaridan biridir. Shuningdek, ular duch keladigan yangi so'zlar sonini kamaytiradi va ingliz leksikasini nazorat qilishni kuchaytiradi.

Rasmlar, diagrammalar: Talabalar illyustratsiyani tushunish qiyin bo'lgan narsa bilan bog'lashlari mumkin.

Ta'rif uchun maslahatlar: Talabalarga qavslar yoki izohlar, sinonimlar va antonimlar kabi foydali ta'riflarning ko'p turlarini ko'rishga o'rgatish kerak.

Nutqdan xulosa chiqarish uchun maslahatlar: Talabalar kontekstdan ma'noni anglash uchun misollar, xulosalar va tajribali maslahatlardan foydalanishlari mumkin.

Umumiy yordamchilar: Bu ot, sifat va boshqalar kabi so'zning vazifasini o'z ichiga oladi.

Tavsiya etilgan yana bir usul bo'lib, lug'atni ta'rifi bo'yicha o'rgatish talabalarga bir filli lug'atlar tomonidan berilgan tushuntirishlarni berishni talab qiladi.

Ushbu maqola kontekstda lug'atni o'rgatish bilan bog'liq usullarni ochib berishga qaratilgan. So'zni bilish uchun faqat so'zning ta'rifini bilish kifoya qiladimi yoki nutqda yoki bosmada duch kelganda so'zning semantik bilimni ham talab qiladimi, o'rganildi. Bundan tashqari, o'quvchilarimizning so'z boyligiga hissa qo'shish ushbu tadqiqotni tanlashda asos bo'ldi. Maqsadning ba'zi oqibatlarini quyidagicha tushuntirish mumkin:

-Til o'rganuvchi o'z so'z boyligini asosan bolaligida tashkil etadigan ona tilida so'zlashuvchidan farqli o'laroq, barcha darajalarda o'z so'z boyligini kengaytirishda davom etadi.

-Ko'p so'zlar uchun, shuningdek, so'z bilan bog'lanishi mumkin bo'lgan so'zlarning turlarini bilishimiz kerak.

-So'zni bilish so'zning vazifasi va holatlariga ko'ra qo'llanishiga qo'yilgan cheklovlarni bilishni nazarda tutadi.

-So'zni bilish shu so'zning semantik vazifasini bilishni o'z ichiga oladi.

Bunday xulosalar asosida quyidagi gipoteza ishlab chiqilgan:

"So'zning ishlatilishi va funksiyasini ko'rsatadigan kontekstda lug'atni o'rgatish, so'zlarning faqat lug'at ta'riflarini berish orqali lug'atni o'rgatishdan ko'ra nisbatan samaraliroqdir."

FODALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Palmberg, R. 1988. Computer games and foreign-language vocabulary learning. *ELT Journal*, 42 (4) :247-52.

2. Honeyfield, J.1977. Word frequency and the importance of context in vocabulary learning. *RELC Journal*, 8:35-42.

3. Monsell, S. 1985. Repetition and the lexicon. In A.W.Ellis (Ed.), *Progress in the psychology of language*, Vol.2 (pp.147-195). London: Lawrence Erl Baum Associates.

4. Kruse, A. 1979. Vocabulary in Context. *ELT Journal*, 33 (3):207-13.

5. Sotvaldieva, H. M. (2021). Using proverbs as A lead-In activity in teaching english as A Foreign Language. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(11), 159-163.

6. Sotvaldieva, H. M. (2020). ENGLISH PROVERBS AS A MEANS OF EXPRESSING PEOPLE'S WISDOM, SPIRIT AND NATIONAL MENTALITY. *Theoretical & Applied Science*, (2), 601-604.

7. Сотвалдиева, Х. М. (2016). ДОСТИЖЕНИЕ ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКОЙ ЦЕЛИ ИГРОВЫМИ МЕТОДАМИ В ФОРМИРОВАНИИ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА СТУДЕНТОВ ВУЗА. *Учёный XXI века*, (4-1 (17)), 60-63.

8. Сотвалдиева, Х. М., & Дадамирзаева, Н. (2018). Синтаксическая структура английских пословиц. *Молодой ученый*, (44), 306-307

9. Azizovna, U. B. (2022). The Actual State of the System for Developing the Media Culture of Foreign Language Teachers on the Basis of Interdisciplinary Cooperation. *American Journal of Social and Humanitarian Research*, 3(8), 49-52.

10. Azizovna, U. B. (2022). Scientific-Pedagogical Basis and Need for Development of Media Culture through Media Education. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(8), 5-7.

11. Umurzakova, B. (2020). SOME PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF INCREASING STUDENTS'MOTIVATION IN THE PROCESS OF

LEARNING FOREIGN LANGUAGES. In *Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества* (pp. 237-239).

12. Mamasoliev, R. (2020). BENEFITS OF INTRODUCING INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN EDUCATION. In *Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества* (pp. 314-316).

13. Mamasoliev, R. A. (2022). ANALYSIS OF SYNONYMS FOR THE CONCEPT OF TEACHER IN GERMAN AND UZBEK. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2022(1), 194-203.

14. Musinovna, S. H., & Tadjibaevn, M. A. (2021). STRUCTURAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PROVERBS. *Евразийский Союз Ученых*, (1-4 (82)), 22-25.

15. Хақназарова, S. (2021). Abdullah Sher is a great translator. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 3, 44-45.

16. Хақназарова, S. (2021). ABDULLA SHER ASARLARIDA TARIXGA NAZAR. *Scientific progress*, 2(7), 1279-1281.